Дискусія

Юрій Книш

УКРАЇНСЬКЕ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ В СОВЄТСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ ДОБИ М. ҐОРБАЧОВА*

Перший том *Истории государства и права Украинской ССР,* виданий у Києві 1987-го року Інститутом Держави й Права Академії Наук УРСР[1] — надзвичайно інтересний та повчальний твір, який точно виявляє сучасну жалюгідну політичну ситуацію українського народу в складі Московської імперії. Він повний бомбастичних фраз про «гласність», «перестройку», «глибокі зрушення в нашому суспільстві» і т. п., з відповідними цитатами найновіших партійних документів та промов Михаїла Ґорбачова.

Книга обороняє наукові позиції, які ані на міліметр не відхиляються від славних «Тез 1954 р» щодо давноминулої історії наших земель — та цупко підкріплюють єдинонеділимську совєто-російську імперіялістичну систему. Основа московського погляду про історичний процес на сході Европи — існування монолітної держави «Київська Русь» заселеної «єдиним древнєруським народом — спільним предком російського, українського та білоруського народів» далі цілковито домінує на всіх сторінках, які присвячені подіям X-XIV століть. Проте знаходяться нові уточнення. Виявляється, що існування білоруського й українського народів дозволене *тільки* від моменту, коли незалежна тубільча державність зникає з їхніх етнічних територій та що напр. розвиток української національної ідентичности прямо залежний від занику княжих суспільно-політичних порядків. Ця наївна концепція, очевидно, не підтримана жадними арґументами, а тільки цитатами совєтських партійних авторів, ніколи ще так яскраво не була представлена в усьому своєму анти-науковому безсиллі. І ніколи ще так виразно не виявлялося, що совєтська методологія щодо студій східньо европейського середньовіччя — це звичайний продукт примітивного ідеологічного мислення.

Пряме й виключне спадкоємство т. зв. «Київської Руси» зовсім явно без найменших застережень передається тут російській нації, яка, хоч нібито також ще не існувала перед XIV-им ст., все ж таки являється єди-

---

* Резюме доповіді проф. Юрія Книша відчитаної, на Конференції Наукової Ради при СКВУ в Торонті, що відбулася дня 22 листопада 1988 року підчас Світового Конґресу Вільних Українців.

Докладніше звідомлення з конференції видруковано в «Українському Історику», том 25, 1988.

[1] Б. М. Бабий и др. (ред.), *История Государства и Права Украинской ССР,* т. I. Киев: Наукова Думка, 1987, 319 стор.

ною «частю» т. зв. «древньоруського народу», яка жила *безперервним* державним життям впродовж останнього тисячоліття, та яка засвідчує свій інтимний і тісний зв'язок з Київською імперією тим невідкличним фактом, що вона, мовляв, *єдина* затримала стародавню форму імени («Русь»-Россія) цього комплексу і тим самим має глибоке право присвоювати собі в першу чергу ціле цивілізаційне надбання «Київської Руси». Цілком замовчується існування «МОСКОВІЇ» та «Московського государства». Говориться тільки про розвиток «Русской централізованої держави», як органічне, пряме, і природне продовження «Київської Руси». І так українці, у творі, який має нібито відзеркалювати найкращі здобутки сучасної української державно-правничої науки, виходять як дивні (хоч і невинні) «*відщепенці*» від «древнерусского» і «русского» пня, без найменшої леґітимізації на довшу мету їхньої національної ідентичности і тільки з дуже обмеженим правом говорити про свої специфічні середньовічні корені в Київській Русі. Ніколи ще так виразно не звучав совєтський варіянт Валуєвщини як сьогодні при «ліберальному пебудівнику» Ґорбачову та його довіреним «київським ґавляйтером» Щербицьким. Щоб не бути голослівним пропоную цитат зі стор. 17-ої, який повністю характеризує думку наших підсовєтських науковців про українське середньовіччя:

> ... ані в IX-ім ані в XII-ім ст. ще не можна говорити про Україну та українців. Нема ще історично відокремленої території України, нема ще української мови, нема взагалі ще специфічно української культури, нема спеціяльно українських економічних зв'язків. Коротко сказавши, не існує ще української народности, а є тільки єдина «древнерусская» народність, спільний предок... І т. д.

Очевидно, що тут неодмінно й доконче попадається М. Грушевському та іншим нашим історикам, нпр. Володимирові Антоновичеві, які сміли оборонити глибоку традиційність національної відрубности нашого народу. Так як у старих добрих сталінських часах, їх повністю відкидається як «буржуазних націоналістів» та «ворогів народу», хоч треба все ж таки ствердити, що нема в книжці лайливих, вуличних ярликів, які причіпляються свідомим українським інтеліґентам у пропаґандистській совєтській літературі. (Тут вона тільки дискретно й сором'язливо ховається у примітках).

Ото ж не будемо здивовані, що *Історія держави й права Української СССР* не тільки не збирається ревіндикувати для України навіть ті мінімальні позиції, про які говорили колись Брайчевський та Бадзьо, а навпаки. Бачимо тут цілком спокійну передачу до російського фонду державно-правничої культури такої всесвітньо-славної пам'ятки як «Руська Правда», яку москалі безтурботно присвоїли собі у першому томі широкої праці, яка почала виходити в Москві 1984-ого року під загальним титулом «Російське Законодавство X-XX ст.». Цілість тієї праці запляновано на 9 томів. При тому нема ані слова в Київській «Истории» про якийнебудь намір приготовляти історію «українського» законодавства, не тільки 10-го (!), але навіть 17-го та 18-го ст. Бо все, що заносить як небудь державністю, окрім паперової совєтської, оминається семимилевими чоботами нашими «істориками права».

Всеж таки треба бути їм вдячними, що нарешті розкрили нам виразно причину досить таки дивної совєтської теорії щодо етногенези українського народу. Тепер уже все ясно: нарід наш «український» в тім самім сенсі, в якім він був колись «українським» для польських державників, цебто звичайний матеріял до асиміляції чи радше по їхньому — *реасиміляції,* бо ж він створився виключно з тих «древнерусских» ґруп, які мали нещастя бути відірваними від «русского» пня іноземними інтервентами, і його самобутня культура це ніщо інше як самообман «бідних відщепенців». Не бракує тут також цитати з Бєлінського (!! так, на стор. 20) про велику майбутність, яка чекає «Малоросію після злиття її (навіки!) з єдинокровною Росією»...

Ото ж «гласність» позволила поставити крапки над і та виявити всю повноту московських інтенцій щодо нашого краю і народу, які досі ховалися в різних діялектичних недомовленнях. Твір, що вийшов у Києві російською мовою в рік після Чорнобиля, вже нічого від нас не ховає. Можна за те висловити «признання» відповідальному колективові його авторів. (Зрештою, всі вони носять українські прізвища: Бабій, Ткач, Шевченко, Кульчицький, Гончаренко...)

Хоч не бракувало й не бракує підсовєтської української інтеліґенції, яка готова боротися за українську правду (можна навіть пригадати про деяких письменників, які нарікали на сторінках *Літературної України,* що в добі сильного національного піднесення в краю, Інститут Держави й Права УССР продовжує видавати й плянувати свій науковий дорібок майже виключно *російською* мовою...) треба прийняти за твердий факт, що незважаючи на всілякі косметичні й реальні зміни, які відбуваються в ще так недавно окресленій «імперії зла» — тягар оборони нашої національно-політичної ідентичности як також і наукові досліди про наше національне минуле ще довго лежатиме на плечах діяспорного українства.

Не вдаючись у подрібну аналізу безсумнівних надбань на цьому полі, хотілось би тільки коротко підкреслити, що ми ще далеко не зробили всього того, що мали й мають право очікувати від нас наші брати й сестри в Україні. Обіцянки певної «української» інституції, яка 20 років тому почала збирати фонди від еміґраційного громадянства, щоб, мовляв, успішніше відвойовувати українське «педіґрі» та щоб раз на завжди покінчити з московськими зазіханнями і претенсіями до нашого середньовіччя — не тільки що не були сповнені, але, можна це сміло заявити, провалилися цілковито як суміш наукової скандалістики й термінологічного хаосу. Виявляється, що треба, якщо не починати все від початку, то принайменше відновляти перспективи, які були відхилені довголітними ілюзіями щодо спосібности вище згаданої інституції вивести нашу правду на широку наукову арену.

Треба вітати недавні заяви Наукової Ради при СКВУ, що *нарешті* буде опублікований довгоочікуваний англомовний переклад *Історії України-Руси* Михайла Грушевського. Навіть дещо застарілі концепції корифея нашої національної історіографії (а вони далеко не всі застарілі) зроблять *більше* для популяризації українського середньовіччя в науковому світі

ніж усілякі недопечені і сумнівні «досекулярні» проєкти з їхніми «науковими виясненнями» — судячи з дорібку ініціятора цієї справи.

Проте, очевидно, треба йти ще далі. В моєму переконанні найважніше — те, щоб ми, українські науковці, таки зрозуміли нарешті, що нам не обійтися без солідного корпусу спеціялістів *медієвістики* та що найвища пора поробити відповідні міри, щоб ця ділянка українознавства була заповнена високого калібру представниками нашої вкрай занедбаної історичної правди. Вартісні одиниці, які тепер працюють на цьому полі, не можуть задовольнити навіть підставовий рівень наших потреб. В нас дуже мало людей, що готові боротися повсякчасно й професійно з московськими блефами про наше середньовіччя, напр. успішно перемагаючи концепцію «древнерусского народу» замінюючи її правдою, яка була б переконлива для інтернаціонального наукового світу: кажу *правдою,* а не якимсь сумішем совєтської «Київської Руси» та німецько-американського пересуду щодо історично безликих східно-европейських рабів.

Як скромний початок чи не можна б напр. встановити стипендійний фонд адміністрований Науковою Радою при СКВУ у співпраці з УІТ і іншими установами, щоб підбадьорити молодих українських науковців до спеціялізації в різних аспектах української мідієвістики? Це правда, що тут існують різні практичні проблеми, однак їх слід не перебільшувати. Навіть частинна спеціялізація в медієвістиці науковця, який переважно працюватиме в інших, більш «рентабельних» ділянках, може нам дати багато користи.

Це все очевидно діло майбутнього, але воно не повинно відкладатися ad Kalendas graecas, його треба уточнити в рамках цьогорічної конференції Н. Ради. Поклавши реальні підвалини для розбудови корпусу акредитованих і респектованих українських медієвістів, не конче зв'язаних тільки з однією інституцією, діючи і в українських і в неукраїнських наукових установах, ми більше зробимо для унешкідливлення таких антиукраїнських творів як «История Государства и права УССР» аніж централізовані «проєкти досекулярної творчости» чи інші блескотливі фантазмагорії. Мудра біблійна приказка каже: «пізнаєш їх по овочах їхніх». Якими ж овочами можемо сьогодні похвалитися? А якими хотіли б у майбутньому?

Гадаю, що песимістична відповідь на перше питання дасть нам (повинна дати!) поштовх до дії, щоб за кілька років могти зі спокійним сумлінням виступити перед Україною, світом і нами самими. Бо остаточно перемога правди залежить тільки від нас самих. Ніхто нам України не виборе і ніхто нам не напише правди про українське середньовіччя. Тільки ми, вільні представники української науки зможемо це зробити. Дай, Боже, щоб ми найшли в собі силу, прагнення, снагу, запопадливість...